

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Л.Н. ГУМИЛЕВ АТЫНДАҒЫ ЕУРАЗИЯ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ» КЕАҚ

**Студенттер мен жас ғалымдардың
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»
XIX Халықаралық ғылыми конференциясының
БАЯНДАМАЛАР ЖИНАҒЫ**

**СБОРНИК МАТЕРИАЛОВ
XX Международной научной конференции
студентов и молодых ученых
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**PROCEEDINGS
of the XX International Scientific Conference
for students and young scholars
«GYLYM JÁNE BILIM - 2025»**

**2025
Астана**

УДК 001(06)
ББК 72я631
F96

**«GYLYM JÁNE BILIM – 2025» студенттер мен жас ғалымдардың
XX Халықаралық ғылыми конференциясы = XX Международная
научная конференция студентов и молодых ученых «GYLYM JÁNE
BILIM – 2025» = The XX International Scientific Conference for
students and young scholars «GYLYM JÁNE BILIM – 2025». – Астана:
– 3813 б. - қазақша, орысша, ағылшынша.**

ISBN 978-601-08-5373-7

**Жинаққа студенттердің, магистранттардың, докторанттардың және жас
ғалымдардың жаратылыстану-техникалық және гуманитарлық ғылымдардың өзекті
мәселелері бойынша баяндамалары енгізілген.**

**The proceedings are the papers of students, undergraduates, doctoral students and young
researchers on topical issues of natural and technical sciences and humanities. В сборник
вошли доклады студентов, магистрантов, докторантов и молодых ученых по
актуальным вопросам естественно-технических и гуманитарных наук.**

УДК 001(06)
ББК 72я431
F96

ISBN 978-601-08-5373-7

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия
ұлттық университеті, 2025

		мұсылмандары және Екінші дүниежүзілік соғыс	
1260.	Новикова А. Г.	«Боевая деятельность партизан-казахстанцев Освейской партизанской бригады им. М.В. Фрунзе Витебской области БССР (1942-1944 гг.)»	5398
1261.	Тұрғынбай Е. М.	Тектінің тұяғы (майдангер Әлім Алмат хақында)	5401
1262.	Тайтолеуов А. Б.	Герой Советского Союза из Семипалатинской области	5405
1263.	Шуберт А. А.	Боевой путь Кучеренко Николая Петровича: от Акмолинска до Тулы	5408

СЕКЦИЯ 9
ЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК ҒЫЛЫМДАР
ЖУРНАЛИСТИКА И СОЦИАЛЬНЫЕ НАУКИ

9.1- секция
ПОСТСЕКУЛЯРЛЫҚ ӘЛЕМДЕГІ ДІН: ЖАҢА МҮМКІНДІКТЕР,
ШЕКАРАЛАР ЖӘНЕ СЫН-ҚАТЕРЛЕР
РЕЛИГИЯ В ПОСТСЕКУЛЯРНОМ ОБЩЕСТВЕ: ВЫЗОВЫ, ГРАНИЦЫ,
НОВЫЕ ВОЗМОЖНОСТИ

1264.	Абайқызы Ақтоты	Эрих Фроммның дін психологиясы	5560
1265.	Алибек Алия Бауыржанқызы	Қазақстанның әлеуметтік желілеріндегі психологиялық және рухани емшіліктің қалыптасуы	5564
1266.	Албагачиева Луиза Багаудиновна	Неоязычество в современном обществе: формы, виды возрождения	5568
1267.	Аманжолов Ансар Жанатулы	Проявление образа иисуса христа в маркетинге и интернет-юморе (мем-культуре)	5572
1268.	Әкімбай Айымжан Құдайбергенқызы	Діни ритуалдардың қоғамдағы рөлі	5576
1269.	Бейсенбай Райхан Жарқынбекқызы	Қазақстандағы мұсылман қыздары: қоғамдық пікір және құқықтық мәртебе	5579
1270.	Бидолда Жайқал Болатбекқызы	Оңалту және дерадикализация жұмыстарының халықаралық тәжірибелеріне шолу	5583
1271.	Демесінов Асылжан Алдамбергенұлы	Сенуші адамдарға психологиялық кеңес берудің ерекшеліктері	5588
1272.	Жубанышева Ардақ Талғатқызы	Жеке тұлғаның радикалдану процесін анықтау критерийлері	5593

1273.	Жусупов Санжар Муратулы	Религиозные онлайн-проповеди и психология убеждения: основные методы воздействия	5596
1274.	Ибадуллаева Ақниет Абдуалиқызы	Қасиетті құпиялардың теологиялық психологиялық аспектілері	5599
1275.	Ізбасқан Айдана Арапбайқызы	Діни бірегейлік және жаһандану	5603
1276.	Иманханов Азамат Иманханұлы	Исследование взаимосвязи религиозности и свойств темперамента личности: на основе методики пятифакторного анализа	5607
1277.	Қаржауова Майра Бауыржанқызы	Радикалды діни ағымдардың теориялық-әдіснамалық негіздері	5612
1278.	Орынтай Ади Оразбайұлы	Аспекты деструктивных культов в компьютерной игре «Cult of the lamb»	5616
1279.	Рамазан Інжу Болатқызы	Ислам шариғатындағы тұлға концепциясы: құран негіздері мен ғылыми тұжырымдар	5620
1280.	Самен Көркем Болатқызы	Цифрлық дәуірдегі діни құндылықтардың трансформациясы	5624
1281.	Шайзада Ақерке Асхатқызы	Гендерлік зерттеулердің дінтану саласындағы рөлі: қазақ қоғамындағы руханилықтың трансформациясы	5629

9.2 - секция

ҚОҒАМ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТ: ФИЛОСОФИЯЛЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИЕТТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ ОБЩЕСТВО И КУЛЬТУРА: ФИЛОСОФСКИЙ И КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

1282.	Абдиканова Дарина Куанышевна	Симулякр как продуктивная сила: Делёзовская критика платонизма	5632
1283.	Абитай Бейбарыс Рахымжанұлы	XX ғасырдағы қазақ ойшылдарының рухани жаңғыру мен еркіндікке қатысты философиялық ұстанымдары	5635
1284.	Алимхан Айбота Маратқызы Нукешова Диана Талгатқызы	Балаларға арналған философия:цифрландырылған заманда	5640
1285.	Атымтай Даяна Нурланқызы	Гётенің поэзиясындағы сопылық мотивтер: исламдық мистиканың батыс ойына ықпалы	5645

1286.	Байгулина Амина Акановна	Қазақ ғылымы: Қ.Сәтпаев пен Е.Бөкетов	5649
1287.	Бекботаев Сырлыбек Қуатбекұлы	«Қара жер»: таңба мен қазба жад	5653
1288.	Жақсылық Ботағоз Жарылқасынқызы	Мұзарап Жүсіпұлының күйшілік өнері және қазақ мәдениетіндегі орны	5658
1289.	Жанатқызы Ұлпан	Стоицизмнің қазіргі заманғы адамға пайдасы бар ма?!	5561
1290.	Жаркенов Ұлан Берікұлы	Қазақ философиясындағы мақал-мәтелдің орны	5664
1291.	Жолдасбаева Ақнұр Райымдекқызы	Конфуцийшілдіктегі адам, қоғам және табиғат арасындағы қарым-қатынастарды үйлестіру мәселесі туралы	5667
1292.	Зулхарова Асел	Өнер философиясындағы рухани ізденістер	5670
1293.	Калиева Айя Айбекқызы	«Страх» в философии Сёрена Кьеркегора	5673
1294.	Каменов Бекзат Расулович	Қазақ дүниетанымына тәңіріліктен енген түсініктер	5677
1295.	Капаева Аида	Қазақстандағы театр өнері дамуының кейбір тенденциялары	5681
1296.	Капсеметова Назира Канатовна	Қазақ философиясындағы адам және рухани құндылықтар	5684
1297.	Керімбай Әлихан Санжарұлы	Қоғам және философия: философиялық идеялардың қоғам дамуына ықпалы	5687
1298.	Кунтупова Аяулым Маратқызы	Қоғам және мәдениет: қазіргі қоғамның жастардың рухани құндылығымен байланысты кейбір мәселелеріне философиялық және мәдени талдау	5690
1299.	Қали Тоғжан Қахарманқызы	Эстраданың бұқаралық мәдениеттің феномені ретінде қоғамға әсері	5694
1300.	Қанапина Арайлым Жанғалықызы	Мәшһүр Жүсіп Көпейұлының рухани мұрасы	5697
1301.	Құрас Бақытгүл Қанатқызы	Сұлулық ұғымының тарихи эволюциясы	5699
1302.	Рахимғалиева Айзат Ерболатқызы	Жасанды интеллект және мораль	5702
1303.	Серік Айгерім Азаматқызы	Шәкәрімнің адамның өмірлік бағдарларының мәні туралы экзистенциалды ой толғауы	5705
1304.	Тілеуғабыл Назерке Ерболатқызы	Жоғары білім саласындағы экзистенциалдық дағдарыстарды еңсерудегі философияның ықпалы	5709
1305.	Шәді Қарақат Қайратқызы	Суфизмдегі әйелдер тарихы: раба аль-адавияның мұрасы және оның ізбасарлары	5714

9.3 – секция

ЗАМАНАУИ ҚОҒАМ: ӘЛЕУМЕТТАНУЛЫҚ ТАЛДАУ СОВРЕМЕННОЕ ОБЩЕСТВО: СОЦИОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ

1306.	Мамежан Гүлназ Асылзадақызы	Теоретико - методологические основы исследования бренда в семейном бизнесе	5718
1307.	Серікбай Дархан Шымкентбайұлы	Оңтүстік Қазақстан имиджі: тарихи, мәдени және экономикалық аспектілер	5721
1308.	Дүйсенбек Алмаз Асқарұлы Өмірзақ Ақнұр Бауыржанқызы	Әлеуметтік желілердің ойлау қабілеті мен сөйлеу тіліне әсері	5725
1309.	Орынбаева Аруна Маратовна	Диффузия западной культуры в молодежную среду	5730
1310.	Меделханқызы Ақзада	Донорлық әлеуметтік құбылысы: даму шарттары және факторлары	5734
1311.	Мазненко Валерия Максимовна	Отношение современной молодёжи к эзотерическим практикам	5736
1312.	Кукешева Алтынай Ермекбаевна	Восприятие обучающимися онлайн обучения (по результатам онлайн опроса)	5741
1313.	Кожаметова Аружан Азаматовна	Финансовая грамотность студентов Казахстана	5744
1314.	Казиханова Зура Ерлановна	Социальные ценности современной казахстанской молодежи	5748
1315.	Уразбаева Асия Аманжолқызы	Социальная проблема как поле конфликта: кейс закона о семейном насилии в РК	5752
1316.	Төребек Нұргүл Маратқызы	Әлеуметтік желілердің қазіргі қоғамдағы студент жастардың бірегейлігін қалыптастыруға әсері	5756
1317.	Раушанбекова Майра Талгатқызы	Жоғары білімді мамандардың эмиграциясы: қазақстандағы «ми ағыны» және оның әлеуметтік салдары	5760
1318.	Нұртай Гүлсайран	Қазақ тілінің цифрлық кеңістіктегі орны: әлеуметтанулық сауалнама нәтижелері	5764
1319.	Лесов Наурызбек Әспенұлы	Мектеп жасына дейінгі балаға арналған қазақстандық медиакеңістік: әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері	5768
1320.	Көміртай Аружан Ержанқызы	Отбасын жоспарлау контекстіндегі әйелдердің әлеуметтік бірегейлігі: репродуктивті тәжірибенің әйелдің қоғамдағы рөліне ықпалы	5772

1321.	Кенжетай Шолпан Үсенқызы	Халықаралық фриланс тәжірибесі: тенденциялар және онлайн мамандықтар	5776
1322.	Галымжанова Аружан Бауржанқызы	Қазақстандағы паралимпиадалық спортты дамытудың әлеуметтік детерминанттары	5779
1323.	Карим Аулиехан Казбекулы	Религиозная идентичность и цифровая модернизация: институциональные аспекты	5782
1324.	Алиев Марат Мухтарович	Memory studies как исследовательская парадигма в изучении памяти и мнемонических конфликтов	5785
1325.	Балықбаева Ардақ Шәкірқызы	ҚР моно қалаларының демографиялық даму болжамы	5788
1326.	Өтеғали Дулат Болатұлы	Платформалық жұмыспен қамтудың әлеуметтанулық мәселелері	5792
1327.	Иманқұл Ақнұр Бексұлтанқызы	Отбасы-неке қарым-қатынастарына жаңа ұстаным: білім деңгейіндегі және отбасындағы міндеттерді бөлудегі гендерлік теңсіздік призмасында талдау	5795
1328.	Душманов Даниэль Тулегенович	Цифровые сообщества и женщины- тестировщики: гендер и идентичность	5798
1329.	Дінмұхаммед Дильназ	Репродуктивті мінез-құлық: саяси және мәдени конструкциясы	5802
1330.	Акатаев Азамат Абылович	Пространственная статистика в прогнозировании электорального поведения населения на основе данных GPS	5806

9.4 – СЕКЦИЯ

XXI ҒАСЫРДАҒЫ ЖАСТАР ЖӘНЕ ПСИХОЛОГИЯ ҒЫЛЫМЫ МОЛОДЕЖЬ И ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ НАУКА В XXI ВЕКЕ

1331.	Адильхан Адина Нұртайқызы Алдашева Амира Маратовна	Роль скуки в личностном росте: как скуку можно перенаправить от аддикций к самоактуализации	5809
1332.	Аланбаев Алан Болатұлы Жантемирова Аяулым Еркиновна	Мультитаскинг в цифровой среде: информационная перегрузка и когнитивное истощение	5814
1333.	Болатбекқызы Төреқыз	К-поп жанкүйерлерінің психологиясы: әлемдік феноменнің жастар санасына әсері	5816
1334.	Дуйсембаева Сабина Жаслановна	Телефон қолдану уақыты мен стресс деңгейінің өзара байланысы	5819
1335.	Егимбаева Айнагуль Сериккалиевна	Исследование особенностей совладающего поведения родителей имеющих детей с особыми образовательными потребностями	5822
1336.	Ертуқешова Гулия	Психологиялық әл-ауқат ұғымының мәні	5828
1337.	Жақсығұлова Зухра	Білім алушылардың аутоагрессивті	5832

	Бірлікқызы	мінез-құлқын зерттеудің теориялық - әдіснамалық негіздері	
1338.	Жоламан Диана Болатқызы Қадырыса Айшабибі Рахметқызы	Жеткіншектерде кездесетін агрессивті мінез-құлық пен қатыгездіктің психологиялық себептері	5836
1339.	Каримова Еркежан Сайлауқызы	Социально- психологическая адаптация молодежи – выпускников из детских учреждений	5840
1340.	Кунаков Ануар Серикович	Молодые мигранты: травма, разлука и психологическое здоровье	5843
1341.	Қожахметова Динара Тлеужанқызы	Тәуелділікті емдеудің 12 қадамдық оңалту бағдарламасы	5848
1342.	Қонысбай Фатима Ерболқызы	Когнитивті психология және тіл	5853
1343.	Абилбеков Акниет Нурболатович	Кванттық психология: сананың кванттық механика тұрғысынан зерттелуі	5857
1344.	Серікқызы Мөлдір Туякова Улбосын Жүсіповна	Білім беру жүйесінде сараптамалық қызметті жүзеге асыру	5861
1345.	Шакеева Алима Бериковна	Мектеп жасына дейінгі балалардың эмоционалды саласына әлеуметтік медиа ықпалы	5863
1346.	Масуадин Мөлдір	Психология мамандығында оқитын және басқа мамандықтағы студенттердің инфантильділік деңгейін зерттеу	5866
1347.	Мұқашева Ардагүл Болатбекқызы	Цифрлық дәуірдегі психологиялық сауаттылық және оның студенттердің эмоционалды тұрақтылығын дамытуға әсері	5870
1348.	Мырзақасым Айзада Есілбекқызы	Жеткіншектердегі суицидтік мінез-құлықтың алдын алу бойынша шетелдік тәжірибелерге шолу	5873
1349.	Нусупкүл Әнел Куатбекқызы	Жеткіншектердегі мазасыздықтың ерекшеліктері	5876
1350.	Нұршабек Панар Азаматқызы	«Ер Төстіктегі» архетиптік кейіпкерлер: юнгтың теориясы тұрғысынан талдау	5879
1351.	Рустамханова Тахмина Сухрабовна	Болашақ психологтардың оқу іс-әрекетіндегі үлгерімі мен эмоционалды интеллект арасындағы байланыс	5884
1352.	Сарина Амина Саидовна	Тіл және нейропсихология	5887
1353.	Шайманов Даулет Ерганатович	Связь между личностными характеристиками и приверженностью в религии ислам	5892
1354.	Секербаева Зарина Тимуровна	Психологические аспекты отношения и вовлеченности казахстанской молодежи в видеоигры	5896
1355.	Смагулова Нұрай Ануарқызы	Перфекционизмнің аутоиммунды аурулармен байланысы	5901
1356.	Тигран Ислана	«How childhood trauma affects us as	5904

		adults»	
1357.	Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна Абдракышова Акерке Оралбаевна	Аутистік спектрдің бұзылыстары бар балаларды психологиялық қолдау	5908
1358.	Тасжурекова Нурсая Ерлановна	Эмоционалдық күйдің шығармашылыққа әсері	5912
1359.	Боранбаева Жансая	«Отбасы» ұғымының ғылыми әдебиеттерде зерттелуі	5914
1360.	Юсупова Гузель Сериковна	Применение медитации в психотерапевтической практике психологов и психосоматологов	5918
1361.	Керимкулова Жансая	Влияние детско-родительских отношений на расстройство пищевого поведения	5923
1362.	Сулейменова Гульжазира Тажмагамбетовна Абияким Ақбота Ақылбайқызы	Аутистік спектрдің бұзылыстары бар балаларды тәрбиелеп отырған ата-аналарды психологиялық сүйемелдеу	5926
1363.	Тухашев Муслим Яхьяевич	Взаимосвязь уровня самодисциплины и удовлетворённости жизнью у студентов	5930
1364.	Ахмет Бота Базарбайқызы	Жасөспірім және өмірдің мәні	5935
1365.	Жолдықараева Алтынай Қанатқызы	Отбасылық тәрбие стилінің жеткіншектердің өз-өзіне сенімді болуына ықпалы	5938

9.5-секция. Заманауи әлеуметтік саясат пен әлеуметтік жұмыс
Современная социальная политика и социальная работа

1366.	Имангалиева Жанель Сержановна	Вызовы и проблемы в работе социальных работников во время чрезвычайных ситуаций	5942
1367.	Седунова Кристина Владимировна	Социально-психологическая адаптация выпускников детских домов	5945
1368.	Михайлова Дарья Анатольевна	Образ профессии «социальная работа» в средствах массовой информации Республики Казахстан	5949
1369.	Жусупова Дильназ Дулатовна	Мотивация профессиональной деятельности и уровень притязаний будущих социальных работников	5953
1370.	Аманкельды Чингиз Аскарұлы	Профессиональная пригодность и приспособляемость к профессии «Социальная работа»	5955
1371.	Сейтжанов Сабыржан Жарылкаганович	Перспективы, риски и возможности миграции в условиях города (на примере г.Астана)	5958

1372.	Аубакирова Аягоз Каиртаевна Адилбекова Толкын Алиевна	Социальная работа и цели устойчивого развития: литературный обзор	5961
1373.	Абдрахманова Сыргагул	Права на образование детей с нарушением слуха в Казахстане	5966
1374.	Болатова Ұлжан Мырзағалиқызы	Қазақстандағы ақпараттық қауіпсіздік және медиасауаттылық; БАҚ рөлі мен әлеуметтік саясат механизмдері	5970
1375.	Семенова Юлия Евгеньевна	Роль социальных работников в профилактике суицидального риска в медиа пространстве	5973
1376.	Сейтхан Гүлзат Жаңабайқызы	Әлеуметтік жұмыскер медициналық-санитариялық алғашқы көмек ұйымындағы мультидисциплинарлы топтың негізгі қатысушысы	5976
1377.	Саңғылбаева Ботагөз Ермекқызы	Жаңа туылған нәрестелерден бас тартқан әйелдердің мотивациясы мен әлеуметтік жағдайлары: перзентханадағы кейстерді талдау	5980
1378.	Дуйсенбаева Толқын Нурдиллақызы	Әлеуметтік жұмыстың тәжірибесінде арт-терапияны қолдану мүмкіндіктері	5985
1379.	Нұранова Данагүл Жандарбекқызы	Жетім балалармен және ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балалармен жұмыс істеудегі кейс-менеджмент	5988
1380.	Олжабай Аружан Қалдыбекқызы	Спорт мүгедектігі бар адамдардың өмірлік сценарийін өзгерту факторы ретінде	5992
1381.	Бейбітова Ләззат Арманқызы	Әлеуметтік қызметкерлердің қазақстандағы инклюзивті туризмді дамытудағы рөлі	5996
1382.	Сегізбаева Жанерке Маханбетқызы	Девиантты-мінез құлықты жасөспірімдермен әлеуметтік жұмыс	5999
1383.	Шекербек Айжан Сәбитқызы	Ядролық сынақтардан зардап шеккендерді әлеуметтік қорғау	6002
1384.	Алибекова Жанат Асылбекқызы	Көру қабілеті бұзылған балаларға әлеуметтік қолдау көрсету	6008
1385.	Аманбай Еркежан Әлібекқызы	Әлеуметтік жетімдікті еңсерудегі қабылдаушы ата-аналар мектебінің үлесі	6011

1386.	Ибрагим Аяулым Ерболқызы	Егде жастағы адамдарға күтім жасаудың кешенді тәсілі	6014
1387.	Ерғалиева Аяулым Ғалымжанқызы	Еріктілік – әлеуметтік жұмыстың ажырамас бөлігі	6017
1388.	Қыстаубай Карима Қуанышбекқызы	Адаптация студентов первого курса к обучению в вузе	6024
1389.	Исаева Мерей Сеилбековна	Социальное предпринимательство: от бизнеса к общественной трансформации на пути к устойчивому будущему	6029

9.6-секция

ЦИФРЛЫҚ ЖУРНАЛИСТИКА ЖӘНЕ ҚОҒАММЕН БАЙЛАНЫС: ҚАЗІРГІ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ МЕН БІЛІМ БЕРУ АСПЕКТІЛЕРІ ЦИФРОВАЯ ЖУРНАЛИСТИКА И СВЯЗИ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ

1390.	Талапқанұлы Ераман	Спорт журналистерін даярлау: 2019–2024 жылдардағы медиа-зерттеулер және халықаралық тәжірибе	6033
1391.	Кайрат М. К.	Эволюция социальной рекламы в Казахстане: от плакатов к digital-форматам	6038
1392.	Орынбасар С.А.	Жасанды интеллект заманындағы digital - коммуникациялар	6042
1393.	Мурзағалиева А.Е.	Сегментация аудитории с помощью искусственного интеллекта	6048
1394.	Мағзұмова Ж. Н.	PR саласындағы жасанды интеллект	6053
1395.	Салимжан Д.Ж.	Кризисный digitalpr: как справиться с негативом в интернете	6057
1396.	Тұяқбай Ақнұр Айболқызы	PR-дың қазақ поэзиясының дамуына ықпалы	6062
1397.	Алиева А. Д. Рустемова М. М.	Жасанды интеллект және PR-дағы цифрлық технологиялар	6066
1398.	Дауитхан Көгершин	Әйел спортшыларына қатысты медиа репрезентациялар: гендерлік аспект	6069
1399.	Ерланова Еркежан Ерлановна	Tiktok және Instagram платформаларындағы спорттық контенттің ықпалы	6072

1400.	Иүсіп Нәрсә	Спорт журналисінің бейнесі: кәсіби дағдылар мен жаңа талаптар	6074
1401.	Кабылбекова Аяна Канатовна	Қазақ киносының имиджін қалыптастырудағы PR-дың рөлі	6076
1402.	Құдайберген Аяулым Мирханқызы	Қазақ театрын жандырудың PR стратегиялары: жаңа медиа құралдарының рөлі	6079
1403.	Құрманжан Айгер	Халықаралық спорт жарыстары және қазақтілді бақ-тың қатысуы	6081
1404.	Отынбай Аружан Абайқызы Куанышева Диамара Куанышевна	Спорттық шараларды әлемдік деңгейде ұйымдастырудағы PR-дың рөлі	6085
1405.	Халым Күзеухан	Әлеуметтік желілердегі спорт журналистикасы: артықшылықтары мен кемшіліктері	6090
1406.	Хуандаг Алемнур	Футбол матчтарының репортажы: журналистік шеберлік пен этика	6092

9.7-секция

Журналистиканың дамуы: дәстүр мен трансформация Развитие журналистики: традиции и трансформация

1407.	Тургазыева Дильназ Медетовна	Қазақстан телеарналарындағы сараптамалық бағдарламалардың жаһандық кезеңдегі даму тенденциясы	6097
1408.	Амантай Жұлдыз Ағыбайқызы	Әйел журналистердің қоғамдық-саяси қызметі: отандық және шетелдік тәжірибе	6101
1409.	Kussainova Adel	Comparison of crime programs on tv different countries	6104
1410.	Озенбаева Назым Тукибаевна	Журналистика путешествий: история возникновения и этапы становления	6107
1411.	Қабдрашев Біржан Жарқынұлы	Қарулы қақтығыс аймағындағы журналистің рөлі мен қауіпсіздігі: Ресей мен Украина жанжалы негізінде	6111
1412.	Akimbekova Dilyara	Practice – oriented approaches in teaching journalism: experience of universities in Poland and Kazakhstan	6114
1413.	Elubay Guldana	Interactive teaching methods in training future journalists: practices from Poland and Kazakhstan	6116

1414.	Ғаббас Г.Е.	Сұхбат алудың ерекшеліктері (Youtube әлеуметтік желісінің мысалы бойынша)	6120
1415.	Мулькаман Назерке	«Threads» жаңа әлеуметтік желісінде отандық және шетелдік бақ-тың белсенділігі: салыстырмалы контент-талдау	6125
1416.	Серикова К.Т.	Қазақстан мен Ресей байланысы: ақпараттық кеңістіктегі ықпалдастықты арттырудағы өзекті мәселелер	6128
1417.	Шанжархан Зейін Әмірханұлы	Интернет журналистика негіздері: трендтер, аудитория, платформалар	6133
1418.	Сәдуақас Шаттық Серікқалиқызы	Әлеуметтік медиадағы Edutainment Қазақстандағы танымдық контент жасаудың жаңа моделі	6137
1419.	Жамботырова Айнеля Ербулатовна	Цифрлық дәуірдегі жаңалық тарату: дәстүрлі телевизияның бәсекеге бейімделуі	6142
1420.	Жұмағали К.С.	«Хабар» телеарнасында ақпараттық саясатты көрсету ерекшеліктері мен проблемалары (2015–2024 жылдар бойынша)	6147
1421.	Асилбек Жансая Турсунқызы	Журналистер мен алгоритмдер: жасанды интеллектің редакциялық процестер мен аудиторияның сеніміне әсері	6149
1422.	Сұлтан Ажар	Имидж және бедел: жеке тұлғаларға арналған имидж қалыптастыру стратегиялары	6151
1423.	Бекен Алем Куатұлы	Жасанды интеллект және big data технологияларының цифрлық журналистикадағы рөлі	6154
1424.	Ахметова Дильназ	Қазіргі медиадағы трансформация	6156
1425.	Жарбосинова Акмарал Наурызбайқызы	Әлеуметтік медиаданың жаңа механизмдері, алгоритмдік сүзгілердің қоғамдық пікірге ықпалы	6159
1426.	Кенжеқара Әспет	Цифрлық медиадағы отандық pr және жарнама	6162

1427.	Алтай Іңкәр	Медиадағы манипуляция және оның қоғамға әсері	6164
1428.	Молдахметова Камила Қалдыбекқызы	Желтоқсан көтерілісінің тарихи маңызы мен саяси бағасы	6168
1429.	Бошанова Әсел Ербуланқызы	БАҚ-тағы медиа-инновациялардың дамуы	6169
1430.	Ментай Аяжан	Қазіргі журналистика: дәстүр сабақтастығы және трансформация жолдары	6173
1431.	Берік Д.Б.	Қазіргі тележурналистикадағы қазақ тілінің тілдік нормалары: жаңалықтарда қолданылу мәселелері	6176
1432.	Кеңшілікова Еркеназ Ғабитқызы	Журналистиканың дамуы: дәстүр мен трансформация	6181
1433.	Дәлкенқызы Перизат	Цифрлық трансформация және дәстүрлі БАҚ: қазақстандық медианың жаңа бағыты	6182
1434.	Манафья Шұғыла Бақытқызы	Салааралық журналистиканың даму үрдістері мен трансформациясы	6185
1435.	Байұзақ Ұлданай	Отандық мультфильмдердің тәрбиелік аспектілері	6189
1436.	Толкынбекова Дильназ	Киноаударма теориясы мен оның түрлері	6193
1437.	Ералханқызы Би-Фатима	Израиль-Палестина қақтығысы жағдайындағы бұқаралық ақпарат құралдарының қызметі	6194
1438.	Dildabek Gaini Ibragimova Akbota	Youtube as a second screen: the digital adaptation of kazakhstan tv channels	6198
1439.	Қожатай Аяжан	Сот журналистикасы: отандық және шетелдік тәжірибе	6202
1440.	Құрманалы Дариға Дәулетқызы	Цифрлы медиа мен дезинформацияның қоғамдық санаға әсері	6204
1441.	Марданманова Әмина	Телеертегілердің бала тәрбиесіне ықпалы	6208
1442.	Арғын Томирис Дамирқызы	Этикалық мәселелер және журналистиканың жауапкершілігі	6210

1443.	Одылова Мафтуна	Влияние цифровизации на распространение феминистского дискурса: социальные сети и онлайн-платформы	6214
1444.	Шардарбек Аружан	Фактчек жасау және оның маңызы	6219
1445.	Kussainova Adel	Image of journalists and tv hosts covering criminal topics on television	6223
1446.	Серікова Құралай	Қазақстан мен Ресей ынтымақтастығы: БАҚ перспективасына көзқарас	6229

9.8-секция

МЕДИА ЖӘНЕ БАСПА ИНДУСТРИЯСЫ: ЖАҢАНДЫҚ ТРЕНДТЕР МЕН ҰЛТТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕР

МЕДИА И ИЗДАТЕЛЬСКАЯ ИНДУСТРИЯ: ГЛОБАЛЬНЫЕ ТРЕНДЫ И НАЦИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ

1447.	Сансызбаев Н.Д.	Цифрлық дәуірдегі баспа: кітап шығару, оқу мәдениетін қалыптастырудағы мәселелер	6232
1448.	Сугурова Салтанат Базарбаевна	Қазақстандағы ауыл шаруашылығындағы суды үнемдеудің БАҚ-тағы көрінісі	6234
1449.	Narzullayeva Mukhayyo Iftikhor qizi Allambergenova Perkhan Kudaybergenovna	Theory and practice in journalism education	6237
1450.	Джумахметов Жігер Мейрамбекұлы	Дизайн трендтерінің эволюциясы және олардың жарнама стратегияларына ықпалы	6240
1451.	Нұрайлым Байзакеш	Қазақтілді балалар басылымдары: қалыптасу тарихы мен даму болашағы	6243
1452.	Қуанышқызы Ақниет	Медиадағы тактильді дизайн: жаңа тіл	6246
1453.	Келесова Жұлдыз Бақытжановна	О некоторых тенденциях в книгоиздании переводной Зарубежной литературы на казахском языке	6248
1454.	Маличкина Елизавета Андреевна	Перспективы цифрового книгоиздания в Казахстане	6251
1455.	Бекен Ильяс Ерғалыұлы	Верстка и дизайн важный фактор привлечения аудитории к печатным изданиям	6253

1456.	Шарапиева Рысалды	Интерактивті баспа өнімдері: заманауи білім мен медианың жаңа белесі	6257
1457.	Нургалиев Мади Еркатович	Использование ритма и звуковых эффектов	6260
1458.	Мұхитқызы Диана	Қазақ кітабының эволюциясы: көне қазақ кітаптарындағы иллюстрация (каллиграфия) өнері	6264
1459.	Амангелдина Данажан	Эпистолярлық мәтіндердің ғылымдағы орны	6269
1460.	Бейсенбай Диана	«Мазмұндама» баспасының заманауи жобалары	6272
1461.	Талғатқызы Адина	«Steppe and world» баспасының аударма кітап шығарудағы іс-тәжірибесі	6275
1462.	Тулегенова Аяулым	Шетел классиктерін қазақ тіліне аудару: мәдениетаралық диалог және әдебиеттегі аударма мәселелері	6278
1463.	Какен Мейірім	Ауғанстандағы билік ауысуы және оның халықаралық медиадағы көрінісі	6281
1464.	Жанатова Асем	Қазақ әндерінің әлеуметтік медиада насихатталуы	6286
1465.	Гантумур Армангүл	«Гейткипер» теориясы және медиа манипуляция	6289
1466.	Мұқанбай Ділнәз	Қытай мен АҚШ арасындағы ақпараттық соғыс	6293
1467.	Хамзина М. А.	Взаимодействие современных издательств и социальных сетей	6296
1468.	Ермаханова Ә.Б	Влияние социальных медиа на рекламу фильмов и роль издательских платформ	6300
1469.	Қожатай Аяжан Мустафақызы	Ақпарат дәуіріндегі технологиялық соғыс - жаңа саяси құрал ретінде	6304

СЕКЦИЯ 10

ЗАҢ ҒЫЛЫМДАРЫ

Список использованных источников

1. Аристотель. Риторика // Античные риторика. - М., 1978. - С. 15-166
2. Вико Дж. Основания новой науки об общей природе наций. Москва-Киев, 1994. 640 с.
3. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. - М.: Мысль, 2001. - 478 с.
4. Кьеркегор С. Понятие страха // Кьеркегор С. Страх и трепет. - М.: Республика, 1993. - С. 140.
5. Lippitt J., Evans C. S. Soren Kierkegaard // The Oxford Handbook of Kierkegaard. - Oxford University Press, 2013. - P. 3-24.
6. Борисов Н.А., Смерть как предмет социальной философии // Автореферат: диссертации на соискание ученой степени кандидата философских наук. Москва- 2019. С.1-24.
7. Hughes E. Revisiting Kierkegaard on Anxiety and Despair // The Routledge Handbook of Contemporary Existentialism. - Routledge. - С. 211-219.
8. Палеева Н.Н., Человеческие экзистенциалы//Философия и культура. - М.: НБ-Медиа (NOTA BENE), 2014. - № 4(76). - С. 575-583.
9. Абрамович Г. Ю. Философский анализ трактата «Понятие страха» датского философа С. Кьеркегора // Известия РГПУ им. А. И. Герцена. - 2013. - №156. - С. 68-72.
10. Caputo J. Kierkegaard and the Problem of Anxiety // International Journal for Philosophy of Religion. - 1981. - Vol. 12(3). - P. 165.

ОӘЖ 02.11.91

ҚАЗАҚ ДҮНИЕТАНЫМЫНА ТӘҢІРЛІКТЕН ЕНГЕН ТҮСІНІКТЕР

Каменов Бекзат Расулович

beksa.kamen@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ Журналистика және әлеуметтік ғылымдар факультетінің философия мамандығының 2- курс магистранты, Астана, Қазақстан
Ғылыми жетекшісі – Г.Адаева

Қазақ этносы ғасырлар бойы көшпелі өмір сүру жағдайында қалыптасып, оның идеологиялық дәстүрлерінің ерекшеліктеріне осы өмір салты әсер етті. Ұлы Даланың территориялық ауқымы мен көрші халықтармен байланысы мәдени наным-сенімдердің күрделі тоғысуына ықпал етті, соның нәтижесінде қазақтардың санасында дүниеге ерекше көзқарас орнықты. Бұл көзқарас адам мен табиғаттың тығыз байланысына, қоршаған кеңістіктің қасиеттілігін сезінуге және отбасы институтын ерекше құрметтеуге негізделген. Қазақтардың рухани мәдениетін қалыптастыруда фольклорлық және эпикалық шығармаларға ерекше орын берілген. Ауызша дәстүрлер, жырлар мен эпостар (мысалы, «Қобыланды батыр», «Ер Тарғын» және т.б.) қазақ қоғамының негізгі құндылықтары – үлкенге құрмет, салт-дәстүрді қастерлеу, ар-намыс пен әділеттілік мұраттарына адалдықты көрсетеді. Бұл мәдени кодтар ұрпақтан-ұрпаққа өту арқылы күнделікті өмірде және әдет-ғұрыптарда берік орын алды: туғаннан жерлеуге дейін өмірдің барлық кезеңдерінде ұжымдық жады мен ата-бабалармен байланысты нығайтатын дәстүрлі рәсімдер қосылды.

Қазақтар арасында діни қағидаларды сақтау исламға дейінгі наным-сенімдермен де, ислам дінімен де тарихи байланысты. Ежелгі анимистік және тәңірлік культтер аспанға (Тәңірге), ата-баба рухына, табиғат күштеріне деген ерекше құрметті айқындап, халықтың санасында терең із қалдырды. Исламның таралуымен бұл сенімдер толығымен ығыстырылған жоқ; керісінше, олар көбінесе ислам догмаларымен синхронды түрде астасып жатты. Соның нәтижесінде қазақ мәдениетінде исламдық дүниетанымның бірегей нұсқасы қалыптасты, онда

монотеизм мен исламның негізгі қағидаларымен қатар, көне салт-жоралардың жадысы сақталды. Сенімдердің бұл үйлесімі Құдай мен әлем тәртібі туралы идеяларда көрініс тауып, құдайлық ерік, табиғи үйлесім мен рухани сабақтастық дүниетанымның ажырамас элементтері ретінде әрекет ететін біртұтас мағыналық жүйені құрады.

Дінтану мен философияда илаһи аян табиғаттан тыс және рухани шындықты танудың негізгі көздерінің бірі ретінде түсіндіріледі. Зерттеушілер аянды Құдайдан адамға білім беру формасы ретінде ғана емес, сонымен бірге халықтың моральдық-этикалық көзқарастары мен мәдени-тарихи кодексін қамтитын күрделі нышандар жүйесі ретінде қарастырады [1,2б.]. Бұл жағдайда аян қабылданатын және түсіндірілетін контекстік дәстүрлер мен нақты рәсімдер мәдениеті маңызды. Төменде кейбір ұғымдарға тоқтала кетеміз.

Дуализм: болмыстың екі жақты табиғаты туралы ілім, ол кейде бір-біріне қарама-қарсы келетін, бірақ қазақ дәстүрінде жиі үйлесім тауып тұратын материалдық және рухани принциптердің қатар өмір сүруін білдіреді [3]. *Қасиетті символизм*: бейнелердің, рәсімдер мен белгілердің жиынтығы, құдайға тиесілілікті белгілеу және адамның әлеммен және Құдіретті Құдаймен терең байланысының көрінісі. Дәстүрлі мәдениеттегі рәміздер көрінетін және көрінбейтін дүниелер арасындағы «көпір» рөлін атқарады [4]. *Рухани ұғымдар*: идеялар мен бейнелер, діни-философиялық дүниетаным негізіндегі пікірталас. Олар ұрпақтан-ұрпаққа ауызша және жазбаша дәстүр және халықтың адамгершілік және мәдени өзін-өзі анықтауында бағыт-бағдар беру арқылы беріледі [3].

Діни сананың мәнін адекватты түрде көрсетуде герменевтикалық әдіс маңызды рөл атқарады. *Герменевтика* (грекше *hermeneutike, hermeneuo* – түсіндіремін, түсіндіремін) немесе экзегетика (грекше *exegetike, exegomai* – түсіндіремін) – жасына байланысты бастапқы мағынасы көмескіленген немесе тілдік дереккөздерін жете түсінбей, нақты зерттеп-зерделеу арқылы мәтіндерді түсіндіруді зерттейтін ғылым, нақты психологиялық зерттеу және шығарманың формалық заңдылықтарын қарастыру. *Салыстырмалы (компаративистік) әдіс* - қазақтың дүниетану теориясын басқа мәдени жүйелердің идеяларымен талқылауды қамтиды, бұл жалпы белгілер мен бірегей белгілерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді [5]. *Мәдени-тарихи талдау* - нақты тарихи 20 ғасырдағы құдайлық ұғымдардың қалыптасуы мен өзгеруін зерттеу бағыты. Аяның түсіндірілуіне әсер ететін әлеуметтік, саяси және экономикалық факторлар талданады [1,4б.].

Қазақтың дәстүрлі дүниетанымында Біртұтас жоғары қағида (Тәңір) әсер етуші шығармашылық пен басқарушылық қызметтерді біріктіре отырып, бар нәрсенің түпкі себебі мен бастауы ретінде қолданылады. Ол ғаламның заңдылықтарын анықтап қана қоймайды, сонымен қатар адамға моральдық нұсқауларды белгілейді деп саналады. Байқауға сәйкес, ұсынылған күштер исламға дейінгі наным-сенімдер мен ислам монотеизмінің синтезіне негізделген, нәтижесінде құдайлық қағида қазақ халқының космогониясы мен этикасының іргелі құрамдас бөлігі ретінде қастерленген [6]. Дүниетанымның тарихи түрі ретінде көне түркі мифтері жер мен адамның пайда болуы туралы баяндайды: бүкіләлемдік апаттан кейін көк аспан мен қара жер үлкен аласапыраннан бірінші болып шығып, олардың арасында адамзат пайда болды. Аспанның Тәңірі біржола заңдарды жаратты, оған сәйкес барлық адамдар көктегі құдайларға, жердегі қағандарға бағынады және құдайлар адамдардың тағдырын дана, әділ шешетіні сияқты, қағандар да өз халқының қамын ойлауы керек. Тәңіртiлдi бүкiл әлем оның алтын қазығын төңірегінде қозғалатыны сияқты, бүкіл халық егемендіктің төңірегінде топтасып, қорғансын деп мемлекеттілігін орнатты. Тәңірдің ұрпақтары жердегі Тәңірі, элементтердің құдайлары (жел, қар, жаңбыр, найзағай). Бұл құдайлар, Ерклигтің зұлым рухтарынан айырмашылығы, адамға қамқорлық жасайды және оның істерінде оған көмектеседі. Тәжі көкке жеткен ең биік ағаштарды, жүйрік жылқылардың ең жақсысын Тәңір құдайына халық бағыштады. Тәңірдің әйелі – жердің құдайы, қайырымды Ұмай, ең жоғарғы әйел құдайы. Сұлу да жас Ұмай, күміс шашы ай сәулесіндей, кемпірқосақ бойымен жерге түсіп, зұлым рухтарды соғатын алтын садақ оның қолында күннің отындай жанады. Ұмай айбатты болуы мүмкін және Тәңірі сияқты жерден көкке көтеріліп, күйеуімен бірге әскери жорықтарға қамқорлық жасайды, бірақ бәрібір оны адамдар өздерінің

қамқоршысы деп атайды, өйткені жер бетінде бәрі Ұмайдың еркі бойынша өсіп, жеміс береді. Ұмайдың қалауымен көктемде қалың шөп көтеріледі, Ұмайдың қалауымен ағаштардағы жемістер күзде піседі, Ұмайдың қалауымен мал көбейеді, ... адамдар құдайдың қалауымен, ошақ қасы, балалар мен әйелдердің қамқоршысы саналатын Ұмайдың көмегіне жүгініп буаз әйелдерінің босануын тілейді. Иер-су – өлместік құдайы, ол кейде адамдарға өлімді білмейтін жылан түрінде көрінді, сондықтан күнге қыздырылған жылан Құдайдың белгісі болып саналады: оны кім көрсе, ол бай болады, жылан жатқан жер мол өнім береді.

Дүниенің төбесі болған көк аспан астында Тәңірі екі тәңір – Күн мен Айды жаратқан. Ай тәңірі мен Күн тәңірі кейін Ұмай образына біріккен сияқты. Көп халықтың мифтерінде Күн әйел жынысты да (шашы бар), Ай ер жынысты (тақыр бас) болып келеді. Ш. Уәлиханов «Қазақтардағы шамандықтың қалдығы» деген еңбегінде: «Ай. Шамасы ай қазақтарда қасиетті планета болып саналған. Қазақтар жаңа айдың туғанын көргенде, тәжім етеді. Жазда сол айға тәжім еткен жерден шөп жұлып алып, отқа салады. Қазақтар айда кемпір бар деп айтады (шамасы, айдағы адамның бет-пішініне ұқсас дақтарды айтады). Қазақтар айға ұзақ қарап тұрмайды, сескенеді. Айдағы кемпір кірпікті санап қояды деп, егер санап қойса, адам өледі. Дәрет сындырғанда да, бетін айға беріп отырмайды. Жалпы, қазақтар айды құрметпен ауызға алады.

Күн. Егер ай құдіретті болып саналса, онда күн де сондай құрметке бөленуге тиіс еді, бірақ қазақтар арасында ондай құрмет-салтты кездестіре алмаймыз. Банзаров та монғолдар туралы осыны айтады. Бұл таңқаларлық жай. Қазақтар күнге қарсы қарап тұрмайды, түзге отырғанда да алдын күнге бермейді, күнге деген қошаметтің бізге белгілі бір-ақ салты осы ғана» дейді [7, 248-249бб.]

Қазақтардың ата-бабалары Тәңіршілдікке табынған, кеңістік пен уақыттың, Ғарыш пен қоғамның, макро және микроәлемнің іргелі категорияларын қамтитын және түсіндіретін дүниетанымдық жүйе құра отырып, қоршаған табиғатпен үйлесімді өмір сүрген, сондықтан Тәңіршілдік болашақ этникалық топтың практикалық және рухани өмірінде көшпелілер үшін әлеуметтік және діни дәстүрлердің негізі болды. Профессор Ғ.Есім Тәңірге табыну адам мен табиғат арасындағы үйлесімділікті, қалыптасқан байланысты тану деп анықтайды. Тәңірге табыну адамның еркін байланыстырмайды. Тәңірді тану, оған табыну адамның өз көзқарасына қайшы келмеді, оны өз қалауларына қарсы шығуға мәжбүрлемейді, өйткені бұл ұғым табиғатпен байланысты және табиғаттың өзі сияқты бірінші кезектегі қажеттілік болды. Тәңір ұғымы табиғаттың өзінен туған, сондықтан табиғатты бұл сөздің синонимі деуге болады. Адамның Тәңірге табынуы, біріншіден, оның натуралистік санасымен, екіншіден, сырттан қандай да бір рухани күш іздеумен, оны абстрактылы ойлаудың жемісі деуге болатын субъективті түрде қабылдаумен түсіндіруге болады. Тәңір мен Алланың идеялары табиғатта үндес. Бұрын Тәңір құдіретіне сенген көшпенділер, енді Аллаға құлшылық ете бастады, бірақ саналарында өзгерген жоқ. Түріктердің дүниетанымында Тәңір – түсініксіз жұмбақ. Тәңір ұғымы сияқты Алла ұғымы да ешкім ұға алмайтын сыр, ол бізді жаратып қана қоймай, рақымын да береді» [8].

Қазақ ғылымында ежелгі түріктердің діни жүйесінің постмодернистік тенденциясы позициясынан алғаш рет кешенді зерттеу жүргізген Аюпов Н.Г. Тәңіршілдікке «түркі халықтарының рухани мәдениетіне сәйкес келетін ашық дүниетанымдық жүйе қалыптасқан:

- Тәңірді құдай (Алла, Худа), бәрін жаратушы, бірақ дүниеден тыс емес, одан жоғары емес, бәрінде, соның ішінде адамда, оның жан дүниесінде, адамның рухани әлемінде бар құдай деп сену;

- табиғатты әмбебап, тіршілік көзі ретінде, Тәңірді жарасымды біртұтас Ман-Дүния деп табыну (Қайнат);

- жалпы Ман-дүниеге де, адамның өзіне де тән белсенді ұстаным ретіндегі өмірлік күш - құдіреттікке сену;

- марқұмның рухына, аруақтар аруақтарына арашашы аруақтар ретінде табыну, о дүниелік өмірге, жанның өлмейтіндігіне сену, жалпы Адамзат-Дүниенің құрамдас бөлігі;

- үлкендерді және ата-аналарды қастерлеу, бірге рухани және діни нысанды құрайтын балалар культі, оның көрінісі ұрпақтар сабақтастығы, рухани құндылықтарды жеткізу деп санауға болады;

- тұлғааралық қарым-қатынастың, қарым-қатынастың, адамдар арасындағы байланыстардың, олардың қауымдастығының басымдылығы;

- мәдени дәстүрлерді сақтау, әдет-ғұрыптарды, әдет-ғұрыптарды, әдет-ғұрыптарды сақтау;

- мінез-құлық, тәртіп, әдептілік және иерархияның белгілі бір ережелерін сақтау» [9, 110-111].

Олай болса, қазақ дүниетанымындағы Тәңірліктен енген түсініктер консервативті рухани-әлеуметтік құрылымда басты орын алады. Олар исламға дейінгі нанымдар мен исламдық концепциялардың синтезін бейнелейді, ол Бірыңғай жоғары қағида идеясында, шындықты дуалистік қабылдауда, қасиетті символизмде және нормативті-этикалық принциптерде айқын көрінеді. Рухани және мәдени қабаттардың осы бірегей үйлесімінің арқасында қазақ халқының күнделікті өміріне, дүниетанымына және адамгершілік ұстанымдарына елеулі әсер ететін көп деңгейлі құндылықтар жүйесі қалыптасады. Бұл тақырыпты зерделеу қазақтың діни-философиялық ой-пікірлерінің шығу тегі мен ерекшеліктерін, сондай-ақ рухани дәстүрді нығайтудағы және ұлттық бірегейлікті сақтаудағы илаһи аяндардың рөлін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Ашимов М. Ф. Религиозно-философские концепции в тюркском мире.– Астана : Изд-во Евразийского нац. ун-та им. Л. Н. Гумилева, 2018. – 225 с.

2. Сатпаев Б. К. Ислам и традиционная культура: компаративистский анализ // Вестник КазНУ. Сер. философия, культурология, политология. – 2019. – № 2. – С. 35–40.

3. Жумабаева Г. С. Традиционные ценности и духовные практики казахского народа / Г. С. Жумабаева. – Алматы : Наука, 2020. – 200 с.

4. Рахимов А. У. Сакральная символика в культурном наследии кочевников // Вестник НАН РК. – 2021. – № 3. – С. 50–58.

5. Кокумбаева Б. Д. Онтология культуры.- Павлодар: ПГПИ, 2005.

6. Салгири А. Р. Казахская религиозно-философская традиция. –Алматы : КазНУ, 2010. – 243 с.

7. Адаева Г.А. / Қазақ дәстүрлі діни дүниетанымы және диалектика / Қазақстандық диалектикалық логика мектебі:тарих және қазіргі заман: философия ғылымдарының докторы, профессор М.Сәбиттің 85 жылдығына арналған Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары жинағы. – Алматы:ҚР ҒЖБМ ҒК Философия,саясаттану және дінтану институты, 2023. – 247- 252бб.

8. Есімов Ғ. Хакім Абай.1995: 6, 19-20бб.

9. Аюпов Н.Г. Тенгрианство как религиозная система (автореферат диссертации кандидата философских наук).–Алматы. 1996. – 173б.